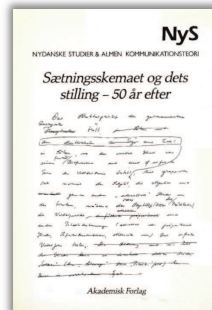

NyS

Titel:	Om tid og tempus. Et forsøg på en fænomenologisk forståelse af de verbale tempusformers betydning
Forfatter:	Otto Glismann
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 16+17. <i>Sætningskemaet og dets stilling – 50 år efter</i> , 1986, s. 237-257
Udgivet af:	Akademisk Forlag
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om tid og tempus

Et forsøg på en fænomenologisk forståelse af de verbale tempusformers betydning

Otto Glismann

De tanker jeg på de følgende sider fremlægger om de verbale tempusformers betydning er fremkaldt og modnet i forbindelse med nogle øvelser for andendels-studerende over temaet tid og tempus, hvor Kjell Ivar Vannebos disputats »Tempus og Tidsreferanse« var en hovedkilde.

Det er da også i Vannebos omhyggelige og grundige fremlæggelse, at jeg især har hentet inspiration og provokation.

Min hovedtese går i korthed ud på at betydningen af de verbale tempusformer ikke kan beskrives tilfredsstillende udfra den traditionelle antagelse eller forudsætning, at det drejer sig om forskellige handlinger og tilstandes tidsmæssige placering i forhold til taletidspunkt.¹⁾ De verbale tempusmodsætninger må derimod forstås som udtryk for hvornår og hvordan disse handlinger anskues af den talende; eller sagt på en anden måde, så drejer det sig om, hvor opmærksomhedens udgangspunkt er placeret i forhold til taletidspunktet, og hvorhen opmærksomheden retter sig.

Det foreliggende manuskript er en bearbejdet version af et papir jeg skrev i 1982. Dette papir var i første række tænkt som en præsentation af mine hovedsynspunkter for de andeldels-studerende, men det har også cirkuleret blandt andre interesserede.²⁾

De hovedtanker jeg dengang fremlagde er ikke ændrede, men forsøgt præciseret. Desuden har jeg givet en grundigere og mere nuanceret fremstilling af primær perfektum.

Intersubjektiv og subjektiv tidsorientering

Vi har som bekendt to væsensforskellige måder at udtrykke tidsforhold på:

a) De indbydes til at overvære premieren den 5. april kl. 14.

Tyskerne angreb Danmark tidligt om morgenen den 9. april 1940.

- b) Kommer du i morgen?
Jeg så ham for to år siden.
Det er dejligt vejr i denne tid.

a og b) På denne seddel står der, at jeg skal til tandlæge den 12. august kl. 15. –
Jamen, det er jo i dag og om en halv time.

a-eksemplerne repræsenterer hvad man kunne kalde en intersubjektiv tidsorientering, hvor de begivenheder der er tale om sættes i forhold til en tidslinje der er inddelt i lige store afsnit, timer, døgn og år, og med et nulpunkt fastlagt ved kulturel overenskomst, i vores kultur lig med Kristi fødsel. Formålet med denne tidsfastsættelse er selvfølgelig at skabe et målesystem for tid der ligesom målesystemet for vægt og længde gør det muligt at sammenligne tilstande og begivenheders tidsmæssige længde og placering i forhold til hinanden. Historisk kronologi forudsætter et sådant system.

I historiske og biografiske resuméer kan vi finde denne tidsfastsættelse enerådende, idet den verbale tempusmarkering er neutraliseret (ved brug af præsens) eller helt fjernet:

1. ... Nov. 1938 grundlægges aksepolitikken ved Hitlers besøg i Rom. Marts 1938 besætter tyske tropper Østrig, der inkorporeres som provins i Tyskland. Efter flere ugers højspænding indgår vestmagterne, Italien og Tyskland München-forliget september 1938, hvorved Tyskland erhverver Sudeterland og kommer i besiddelse af Chekoslovakiets solide befæstningsanlæg ...
2. N.N. født den 13/1 1928, student 1948, aftjent værnepligt ved gardehusareregimentet 1948-50. Bifag i gymnastik 1952, forprøve i dansk 1954. Gift med P.P. 1956. Hovedfag i dansk vinteren 1958/59. ...

Karakteristisk for denne tidsorientering er det at vi selv på linje med genstande og forhold i omverdenen er blevet objektiveret. Tidslinjen ligger fast sammen med de hændelser der er fæstet til den, herunder det en gang fastsatte orienteringspunkt (Kristi fødsel), og det er os der bevæger os henad aksen ind i nye begivenheder, handlinger og tilstande – indtil et vist punkt.

Ovenfor denne orientering står så den vi ser i b), den deiktiske eller subjektive tidsorientering, som er den den verbale tempusmarkering er orienteret efter. Når vi kalder den subjektiv er det fordi den svarer til den måde jeget oplever tidsforhold på. Det der karakteriserer denne oplevelse er at *nu* og *her* er det centrale, det som alt andet orienteres ud fra. Det er denne tidsoplevelse der er indbygget i sproget. Den ligger som en forudsætning hver gang vi siger noget. Kommunikations-

tidspunktet (og stedet) bliver hver gang jeg siger noget det »faste« nulpunkt, og i modsætning til hvad der var tilfældet i den intersubjektive tidsfæstelse, så er det i denne orientering (og oplevelse) begivenhederne og tilstandene der forskyder sig – mod venstre, hvis vi bliver i det samme billede. Det jeg oplevede som *nu* da jeg sagde ja til at blive gift, og det jeg oplevede som *nu* da jeg sagde nej til at vi skulle i fællesmarkedet, det er i dette øjeblik en del af min erindring, fortid for henholdsvis 30 og snart 14 år siden.

Men forskellen mellem hvad jeg oplever som *hørende* til *nu* overfor det jeg oplever som *ikke-nu* eller som *da*, er heller ikke lagt fast. Det afhænger af hvad jeg ønsker at se i sammenhæng. *I dette øjeblik, i disse dage, i denne måned, i år, i dette århundrede* udtaler sig i deiktisk forstand alle om *nu-tid*, overfor *for et øjeblik siden, for nogle dage siden, i sidste måned, i forrige århundrede* der retter opmærksomheden mod fortiden.

Grænsen mellem fortid og nutid er således alene afhængig af hvilket synsfelt eller opmærksomhedsfelt jeg vælger.

Ganske som jeg kan have brug for at sige *vi* om mig og min kæreste, mig og min familie, mig og alle danske – eller mig og alle mænd.

De verbale tempusformers tidsbetydning

Præsens/præteritum

Som lige omtalt er den tidsbetydning det verbale tempussystem udtrykker orienteret i forhold til kommunikationssituationens (jeg, dig,) *her* og *nu*.

Hvis vi vælger en ytring med en intersubjektiv tidsangivelse:

1) *I dag går solen ned kl. 16.41*

og skifter fra præsensform til præteritum

b) *I dag gik solen ned kl. 16.41*

så flytter kommunikationssituationens tidspunkt (T) sig fra at være før 16.41 til at være efter 16.41.

Hvis vi (med en meget foreløbig betegnelse, hentet fra Reichenbach (1966)) kalder 16.41 i dette eksempel for referencetidspunktet (R), så angiver præteritum altså at R ligger før T (fortidsbetydning), mens præsensformen i dette eksempel angiver at R ligger efter T (fremtidsbetydning); men som bekendt kan præsens også angive at R er samtidig med T (nutidsbetydning):

c) *Nu stikker det i armen.*

Præteritum angiver altså noget som fortidigt i forhold til kommunikationssituationen, »det forbigangne« taler man om. Men hvad er det der er fortidigt eller forbigangen?

I langt de fleste grammatiske fremstillinger fremføres mere eller mindre tydeligt det synspunkt, at det er de begivenheder, handlinger, processer eller tilstande der omtales i ytringer som er »forbigangne« eller fortidige, og når det ikke passer med de eksempler sproget opviser, så tyr man til forskellige særforklaringer og dertil hørende særbetegnelser som »subjektiv præteritum (Wunderlich 1970, se Vannebo s. 172) og »falske fortidsformer« (Lakoff 1970, se Vannebo s. 374) (Om dette se s. 243 f.). I en artikel om tempus i dansk (Uhrskov 1980, s. 304) hedder det direkte:

»For præteritum gælder det ..., at den altid betegner, at en verbal-handling/tilstand er afsluttet i forhold til talesituationen.«

Det er imidlertid ikke rigtigt, og det er denne mere eller mindre klart udtrykte forudsætning der har ført til så utilfredsstillende og undertiden kaotiske fremstillinger.

Det præteritum markerer er, at det propositionsindhold der omtales i ytringen (den handling eller tilstand, der tales om) er *anskuet* før kommunikationssituationen. Det er altså anskuelsen der er forbigangen, ikke nødvendigvis handlingen eller tilstanden.

Hvis vi vender tilbage til forestillingen om en tidslinje, kan vi anskueliggøre det på følgende måde.

I et mørkt rum har vi en tidslinje med et selvlysende punkt der angiver (T) kommunikationstidspunktet. Oven over denne tidslinje hænger en lampe, et spotlight, der kan flyttes parallelt med tidslinjen. Når lyset er tændt falder det ned på tidslinjen og på de handlinger og tilstande der befinder sig dér.

Hvis den lyskegle der rammer tidslinjen inkluderer T, så har vi en præsenssituation; hvis lyskeglen derimod rammer tidslinjen til venstre for T, uden at tangere eller inkludere T, så har vi en præteritumssituation. I og med at lyset falder som en kegle i et ellers mørkt rum, er det kun de dele af handlinger og tilstande der er inden for keglen som vi direkte får noget at vide om, men undertiden kan vores almindelige viden om hvordan omverdenen er indrettet sige os hvordan de ikke belyste dele ser ud. Det punkt lyskeglen er ophængt i vil vi i det følgende kalde anskuelsestidspunktet eller opmærksomhedens udgangspunkt.

I det præteritumseksempel vi omtalte indledningsvis

Solen gik ned kl. 16.41

er lyskeglen altså hængt op i tidspunktet 16.41 (R), der befinder sig til venstre for T. Og samtidig er det sådan at lyskeglen kaster lys på overgangshandlingen, So-

lens nedgang: dens møde med horisonten. I sådanne og mange andre tilfælde svarer handlingstid (H) altså helt til anskuelsestid fordi der her er tale om en perfektiv og altså afgrænset handling.

Men hvad med følgende eksempel?

På A's spørgsmål: »Hvor er Peter?«, svarer B:

For en time siden lå han nede ved stranden.

Propositionsindholdet af B's svar drejer sig om en tilstand af en vis varighed, vi ved ikke hvorlænge. Det ytringen *oplyser* er at tilstanden endnu var i gang på det tidspunkt hvor anskuelsen sluttede en time før T.³⁾ Hvordan det forholder sig *nu* (i kommunikationssituationen), henligger i mørke. Men i og med at B's ytring er et svar på A's spørgsmål, kan vi tolke det som en antydning af at man måske stadigvæk kan finde Peter liggende nede ved stranden.

Det eksemplet viser os er, at det ikke er tilstanden der beskrives, der er afsluttet før T. Det ved vi intet om. *Det der er afsluttet før T er B's observation af Peters tilstand.*

Endnu et eksempel af samme art: tilstande af en vis varighed.

Et ungt forældrepar vil gerne have ro nu, og han siger til hende om børnene:

a) Nu sov de

eller

b) Nu sover de.

Hvad viser dette skift mellem præteritum og præsens?

Ikke i første række nogen forskel i tid på propositionsindholdet af sætningen, børnenes søvn. I begge tilfælde er søvnen vel begyndt kort før taletidspunktet, og den vil – om alt går vel – vare nogle timer derefter.

Det a) *insisterer* på at betyde, er at den talende ikke ser på børnene, mens han taler. Det han fortæller må han have erfaret (f.eks. observeret) uden for kommunikationssituationen, f.eks. i stuen ved siden af lige før. Præteritum markerer altså et *observationspunkt* (eller mere generelt: anskuelsespunkt) lige før T.

b) Formuleringen med præsens er ikke på samme måde insisterende i sin betydning. Den kan dels bruges som udtryk for det han nu (i kommunikationssituationen) *ved* er tilfældet, efter lige før at have observeret noget; men den kan jo også angive, at han *nu* står og *ser på* at de er faldet i søvn, altså markere et observationspunkt samtidig med taletidspunktet.

Mere generelt kan vi sige at præteritum her igen markerer et anskuelsespunkt (i dette tilfælde svarende til *jeg så* ...) der ligger lige før taletidspunktet, mens præsens markerer et anskuelsespunkt (= *jeg ved* eller *jeg ser*) der er lig med taletidspunktet.

Jfr. også en samtale som følgende:

1. A: Jeg har lige talt med Peter
2. B: $\left\{ \begin{array}{c} \text{Er} \\ \text{Var} \end{array} \right\}$ han rask?
3. A: Nej, han $\left\{ \begin{array}{c} \text{var} \\ \text{er} \end{array} \right\}$ stadigvæk temmelig syg.

Det propositionsindhold der tales om, det *at være syg*, er igen i tidslig forstand en tilstand af en vis varighed, en varighed der af de kommunikerende opfattes som længere end afstanden mellem tidspunktet for A's samtale med Peter og tidspunktet for A's samtale med B (= kommunikationstidspunktet).

Derfor kan de hver for sig frit vælge mellem præsens og præteritum, igen sådan at præteritum markerer tidspunktet for A's erfaring om Peters helbred, mens præsens markerer hvad A/B regner med stadigvæk er tilfældet nu.

Når vi går til tilstande af mere eller mindre ubegrænset varighed, f.eks. visse geografiske eller astronomiske forhold, så viser der sig den samme modsætning. Præteritum markerer *jeg oplevede dengang*-situationen, præsens *jeg ved nu*-situationen.

I en rejsebeskrivelse kan vi f.eks. finde:

Efter Shanghai besøgte vi Hangshow. Det *var* en meget smuk by.
Den *lå* omkring en meget stor sø og *var* helt omgivet af skovklædte bjerge.

Selvom den jo (formentlig) stadigvæk *ligger* der og *er* omgivet af bjerge. – Læg mærke til hvad der sker hvis vi ændrer pronomen i den første sætning til 3. person.

Efter Shanghai besøgte de Hangshow. Det *var* en meget smuk by.
Den *lå* omkring en meget stor sø og *var* helt omgivet af skovklædte bjerge.

Nu bliver de følgende sætninger de pågældende 3. personers daværende oplevelse, altså det man kalder dækning. – Skifter vi igen, så vi får præsens i de følgende sætninger, så bliver det til gengæld til fortællerens kommentarer *nu*.

Efter Shanghai besøgte de Hangshow. Det er en meget smuk by. Den ligger omkring en stor sø og er helt omgivet af skovklædte bjerge.

Vælger vi præteritum betones altså den første oplevelse det *var* dengang, uden dermed at implicere at det der fortællers i faktisk forstand kun hører fortiden til. Vælger vi derimod præsens, så almenføres det der siges, karakteren af 1. oplevel-

se forsvinder, det betones alene at det er noget *den talende ved nu er gældende*.

Det ses måske endnu tydeligere hvis vi går til astronomiske forhold. Efter at det er blevet muligt at sende TV-optagere eller mennesker ud i rummet, kan vi også finde ytringer som følgende (eks. er hjemmestrikket):

Saturns måner var dækket af is og havde væsentlig færre kratere end det vi kender fra vores måne.

Dette er tydelig nok en førstegangs observation; der bruges præteritum som markerer observationstid før T. – Efter denne observation kan vi så for fremtiden tale om at:

Saturns måner er dækket af is og har væsentlig færre kratere end det vi kender fra vores måne.

og det kan vi, fordi den almene viden vi mener at besidde om omverdenen fortæller os, at det som propositionsindholdet i ytringen henviser til har en varighed af astronomisk størrelse.

I alle de eksempler vi indtil nu har set, har det vist sig, at hvad enten vi taler om forhold af ganske kort varighed eller af stort set ubegrænset varighed, så er det muligt at tale om dem i *præteritum*, som i alle tilfælde markerer et oplevelses-tidspunkt eller -rum, der ligger før T, men som altså ikke direkte fortæller noget om den pågældende tilstands faktiske tidsmæssige begrænsning.⁴⁾

Det forekommer derfor misvisende, når Vannebo (s. 172 ff.) specielt om eksempler på linje med dem jeg sidst har nævnt (hvor propositionsindholdet drejer sig om geografiske og astronomiske forhold) taler om at de indtager en særstilling, at vi specielt dér må opfatte præteritumsformerne som udtryk for subjektive fortidige erfaringer, oplevelser, sindsudtryk og lignende, og i lighed med Wunderlich taler om »subjektiv præteritum«. Hvis denne betegnelse var nødvendig, så er det vanskeligt at se hvorfor den ikke skulle ramme alle de eksempler jeg indtil nu har nævnt.

I alle tilfælde er der tale om at *det kommunikerende subjekt* på et nærmere bestemt tidspunkt før taletidspunkt har erfaret, set eller opdaget noget.

Den samme problematik ser vi af følgende eksempler, der svarer til det Lakoff m.fl. har kaldt »falske fortidsformer« (se Vannebo s. 374 f.). De kan samtidig vise at det at skifte anskuelsestidspunkt og dermed synsfelt fra da til nu kan have en lidt anden, omend tilgrænsende semantisk valør, end den vi hidtil har omtalt.

I sidste uge besøgte jeg Sønderjylland. Der traf jeg et ægtepar. Manden var formand for byens sangforening og konen var kasserer.

Det er de jo (formentlig) stadigvæk. Det er ikke fordi det der fortælles om dem er hørt op med at være tilfældet, at jeg bruger præteritum.

Det jeg antyder ved at bruge præteritum, er at disse mennesker kun tilhører min bevidsthed fra sidste uge, og ikke min hverdag *nu*. Hvis jeg ville vise at de stadigvæk var *aktuelle for mig*, så måtte jeg bruge præsens, altså bruge taletidspunktet som anskuelsepunkt.

*I sidste uge var jeg i Sønderjylland: Der traf jeg et ældre ægtepar.
Manden er formand i byens sangforening og konen er kasserer.*

Man plejer i øvrigt at påstå, at i modsætningen præsens/præteritum er det præteritum der er den markerende, dvs. den der insisterer på en bestemt betydning. Dette eksempel synes at vise at det, når der er tale om en præteritumskontekst, er præsens, der er den markerende.

Præsens markerer at han – så vidt vi ved – stadigvæk er formand. Vælger vi derimod præteritum i samme kontekst, så er mulighederne åbne. Beretningen vil le kunne fortsætte med oplysninger om, hvordan han var blevet afsat.

Og endelig et sidste eksempel om dette:

- a) Jeg har lige solgt min cykel. Den $\left\{ \begin{smallmatrix} \text{var} \\ \text{er} \end{smallmatrix} \right\}$ ret ny og $\left\{ \begin{smallmatrix} \text{havde} \\ \text{har} \end{smallmatrix} \right\}$ rustfrie fælge.
b) Jeg har lige købt mig en cykel. Den $\left\{ \begin{smallmatrix} \text{?var} \\ \text{er} \end{smallmatrix} \right\}$ ret ny og $\left\{ \begin{smallmatrix} \text{?havde} \\ \text{har} \end{smallmatrix} \right\}$ rustfrie fælge.

Solgt skaber den forestilling at cyklen ikke er aktuel for mig mere. Derfor tilbøjelighed til *præteritum*.

Købt skaber modsat forestillingen aktuel for mig nu. Derfor tilbøjelighed til *præsens*.

Man kunne også sige at præteritum markerer at min oplevelse af cyklens tilstand er forbigangen, fortidig; mens præsens markerer, at det er den ikke.

To generelle træk ved præteritum som tidsmarkør

De præteritumseksempler vi hidtil har omtalt har det tilfælles at de kan opfattes som udtryk for den talendes fortidige observationer eller erfaringer.

Den talende har på et bestemt fortidigt observationstidspunkt eller i et bestemt fortidigt observationstidsrum indenfor et dertil svarende synsfelt set eller på anden måde erfaret noget, som indenfor dette synsfelt var tilfældet.

For betydningen af præteritum (i disse eksempler) indebærer det følgende:

1. Præteritum markerer at opmærksomheden (afsenderens/modtagerens) alene rettes mod et bestemt udsnit af fortiden (synsfeltet).
2. Det der udsiges har (medmindre adverbelle modifikationer siger noget andet) en *realitetsværdi* svarende til den der følger af at det er observeret af den talen-

de (eller andre han anser for sandhedsvidner) det vil sige, det er *noget han mener at vide*.

Disse to træk er imidlertid ikke begrænset til den slags eksempler. De er begge to generelle træk ved den betydning præteritum har, når den anvendes som tidsmærke.

1. Opmærksomhedsfelt

Hvad det første træk angår står præteritum i modsætning til normal perfektum.

Hvad enten jeg læser:

Han besøgte os ofte (mens han boede i København)
eller Byen blev erobret gentagne gange (i middelalderen)

så er det med præteritum markeret at der er tale om et bestemt udsnit af fortiden inden for hvilken disse iterative handlinger ansues. Og hvis ikke parentesens oplysninger er med, så må vi i konteksten eller situationen lede efter baggrunden for denne nærmere afgrænsning af opmærksomhedsfeltet. I modsætning hertil står normal perfektum som netop ikke markerer et sådant afgrænset opmærksomhedsfelt (se nærmere om dette side 249 ff.):

Han har ofte besøgt os
Byen er blevet erobret gentagne gange.

I denne sammenhæng har Vannebo følgende interessante eksempel (Vannebo s. 205)

- a) Så du Nesch-utstillinga i Nasjonalgalleriet?
- b) Har du sett Nesch-utstillinga i Nasjonalgalleriet?

I forlængelse af overvejelser som Leech og Chomsky har gjort sig mener Vannebo at denne modsætning må beskrives således at a) forudsætter at udstillingen er afsluttet før taletidspunkt, mens b) forudsætter at udstillingen stadigvæk er åben.

Det er imidlertid en alt for håndfast beskrivelse. Forskellen mellem a) og b) er et spørgsmål – ikke om et enkelt NP's tidsmæssige placering i forhold til taletidspunkt, men om hele propositionsindholdets uaktualitet kontra aktualitet.

Eksempel a) med præteritum (og dermed begrænset opmærksomhedsfelt) implicerer at den handling der spørges om kun kunne realiseres inden for et bestemt fortidigt tidsrum. F.eks. fordi »du« var i Oslo dengang, men ikke er det nu.

2. Realitetsværdi

Går vi til den historiske genre, med beretninger om historiske eller forhistoriske forhold og begivenheder, så kan de udsagn der fremtræder i præteritum jo ikke – i bogstavelig forstand – opfattes som noget hverken den talende eller hans sandhedsvidner har set eller oplevet.

Men netop i den genre alternerer præteritum jo meget ofte med den såkaldte modale eller sekundære perfektum (om denne se s. 248 f.), der har det til fælles med præteritum, at den fokuserer på et bestemt udsnit af fortiden (der er altså også her tale om et opmærksomhedsfelt), men som adskiller sig fra præteritum ved den svagere realitetsværdi den markerer.

Det følgende uddrag fra Erik Lunds Verdenshistorie kan vise det. Hvor den sikre viden om geografisk-klimatiske forhold afløses af mindre sikker viden om kulturelle forhold, der skifter teksten fra præteritum til modal perfektum.

»I. Ægypten

[De ældste fund i Ægypten går helt tilbage til palæolitisk tid; de er gjort over *Nildalen*, på kanten af højlandet.] Nildalen var dengang et utilgængeligt bælte af papyrussumpe med en frodig dyreverden, og deltaet var et flodmarskland under dannelse.

I den yngre stenalder, et par tusinde år før den historiske tids begyndelse, har da flokke af mennesker, tvunget af de svindende livsmuligheder, søgt ned i dalen og er gået i gang med den kæmpeopgave at forvandle sumpen til kulturland.«

Det er om denne modsætning man i Falk og Torp (1900, s. 160) kan læse følgende rammende bemærkning: »Nu anvendes i historisk stil perfektum kun hvor forfatteren ligesom betragter begivenheden fra sit fjerne standpunkt; naar saaledes Holberg siger: »dette viser, at alting er gaaet meget buntet til udi K. Nicolai tid«, støder dette ikke vor sprogfølelse, skjønt vi ogsaa kan sige: »at det gik broget til«, hvilket sidste udtryk mere hensætte os i de skildrede begivenheders tid.«

Som vi skal se nærmere beskrevet i afsnittet om modal perfektum, bruges præteritum, når den kommunikerende uproblematisk opfatter det han videregiver som lige så sikker viden, som hvis nogen (han selv eller et sandhedsvidne) havde oplevet det: i modsætning til brugen af modal perfektum, der insisterer på at det der videregives ikke har en sådan realitetsværdi.

Præteritum i emotive udsagn

En særegen brug af præteritum (i dansk, norsk og svensk) finder vi i emotive udsagn:

»Det var dog en dejlig blomst« (mens man står og ser på den)

»Det var kedeligt, nu regner det«.

»Nu kommer maden«. – »Det var dejligt, min pige«.

Det var nu $\left\{ \begin{array}{l} \text{kedeligt} \\ \text{sørgeligt} \\ \text{skuffende} \end{array} \right\}$ at du ikke kommer med.

Det var da ærgerligt, at han kommer netop nu.

Den betydningsstruktur der ligger bag disse konstruktioner er, at *bevidstheden* om noget (nemlig det der udtrykkes i at-sætningen, eller det som *det* henviser til) fremkalder en spontan følelse hos den talende.

Hvis vi holder os til den variant af konstruktionen der indeholder at-sætning, vil vi se at prædikatet skal være et egentligt emotiv, det er ikke tilstrækkeligt at det blot er vurderende, som f.eks.:

Det $\left\{ \begin{array}{l} \text{er} \\ \text{*var} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{vigtigt} \\ \text{hensigtsmæssigt} \end{array} \right\}$ at du kommer med.

Her er kun præsens mulig (om skillet mellem egentlige emotiver og vurderinger, se min afhandling i NyS 10/11).

Det der adskiller egentlige emotiver (sørgeligt, kedeligt, dejligt etc.) fra vurderinger (f.eks. vigtigt, hensigtsmæssigt, praktisk) er bl.a. at de er faktive. Det vil sige at indholdet af den at-sætning de udtaler sig om er en kendsgerning, et faktum. Det gælder ikke for vurderinger i øvrigt. Og det er som sagt den talendes bevidsthed om denne kendsgerning der fremkalder en spontan følelse.

Men hvorfor bruges der så ofte præteritum i disse emotive udsagn, og hvilken semantisk funktion har det når man gør det? – Ja, herom er der tilsyneladende uenighed eller usikkerhed.

Aage Hansen (M D III s. 28) siger: »*Det var* kan bruges med adjektivisk prædikat om noget nutidigt og har da bibetydning af noget allerede kendt som et faktum, så at overraskelsen, glæden, sorgen o.s.v. er *lidt på afstand*, mens *præsensformen*, når den er anvendelig i samme tilfælde udtrykker *medleven, medfølelse* osv. [min understregning]

Og Diderichsen (EDG § 49 tillæg 10) supplerer: »Når man ser eller hører noget kan man udbryde: Det var vel nok en flot bil! / Det var da også som Pokker; *måske er dette også en potentiel eller beskeden udtryksform; er ville lyde mere kategorisk, med var antyder man at det er en Mening, man har haft, men ikke vil stå direkte inde for.* [min understregning]

Begge beskrivelser forekommer mig imidlertid at være helt misvisende. For mig at se lægges der netop vægt på oplevelsesmomentet ved den spontane følelse som emotivet udtrykker, når den talende vælger præteritum. Udsagnet bliver på den måde stærkere end med præsens.

Jvf. det vi tidligere har sagt om præteritum i eksempler hvor den alternerer med præsens (f.eks. nu sover de/nu sov de). Vannebo (s. 176 ff.) deler øjensynlig denne opfattelse, idet han anfører at præsensformen i udsagn som

Det $\left\{ \begin{array}{l} \text{var} \\ \text{er} \end{array} \right\}$ et nydeligt billede.

»alltid rommer en mulighed for en generell karakteristikk som preteritumsforma mangler. I affektive utsagn, som fungerer som umiddelbare verbale responser på oplevelser og sanseintrykk, vil det derfor ofte være naturlig for den talende å benytte ei tempusform som ikke rommer mulighed for en generell karakteristikk.«

Ved brug af præteritum understreges det at der er tale om en spontan reaktion, som lige er opstået hos den talende, som han altså lige har oplevet inden han taler.

Når både Aage Hansen og Diderichsen – for mig at se – er gået fejl af denne brug af præteritum, så hænger det nok sammen med deres generelle opfattelse af præteritum som det H.G. Wiwel kaldte afstandsform.

Modalperfektum

Perfektumformen anvendes i dansk (og norsk og svensk) på to helt forskellige måder.

I det ene tilfælde, som man har kaldt modalperfektum eller sekundær perfektum, bruges perfektumformen som modsætning til præteritum til at markere en form for modalitet. Kommunikationssituationens »jeg« slutter sig til hvordan det forholdt sig/hvad der skete på *et bestemt* tidspunkt i fortiden. Ligesom ved præteritum retter opmærksomheden sig altså mod et bestemt punkt eller rum af fortiden, men mens præteritum udtrykker en realitetsværdi svarende til en fortidig opmærksomheds iagttagelse *dengang*, så udtrykker modalperfektum at den kommunikerendes viden om det der skete dengang netop ikke bygger på direkte iagttagelse.

Nogle eksempler vil vise det:

Tyven *er* lige før kl. 11 *gået* ind i gården, hvor han *har gemt* sig bag en container. Omkring kl. 12 *har* han *slået* kælderruden ind. Derefter *har* han *ventet* en timestid og kort før kl. 1 *har* han så *sprængt* pengeboksen, formentlig med sprængstof fra hærens depot.

Tyven *gik* lige før kl. 11 ind i gården, hvor han *gemte* sig bag en container. Omkring kl. 12 *slog* han kælderruden ind. Derefter *ventede* han en timestid og kort før kl. 1 *sprængte* han pengeboksen med sprængstof fra hærens depot.

Han *sad* og *skrev* brevet, da hun kom ind.

Han *har siddet* og *skrevet* brevet, da hun kom ind.

Da lyset gik ud, *rejste* han sig for at finde en sikring.

Da lyset gik ud, *har han rejst* sig for at finde en sikring.

Han *var* fuld, da vi mødte ham igår.

Han *har været* fuld, da vi mødte ham igår. Jeg troede han var syg.

a) Jeg *var* ude i haven, da du ringede.

b) Jeg *har været* ude i haven da du ringede.

Om det sidste eksempelpar blot dette: a) kan man fortælle som en forklaring på hvorfor man ikke nåede at tage den telefon som man godt nok hørte ringe. b) derimod indebærer at man ikke har hørt nogen telefon ringe.

a) skildrer altså en handlingssammenhæng som man oplevede dengang, mens

b) skildrer en handlingssammenhæng som man rekonstruerer nu.

Fælles for præteritum og modalperfektum er, at der ikke siges noget om hvordan situationen er nu. Opmærksomheden rettes – som sagt – alene mod et bestemt udsnit af fortiden og mod handlinger der da er *i gang*.

Opmærksomhedsfeltet er altså det samme, men mens præteritum markerer datidige, umiddelbare iagttagelser, oplevelser, altså at opmærksomhedens udgangspunkt er samtidig med handlingen eller tilstanden, så markerer modalperfektum at opmærksomhedens udgangspunkt er taletidspunktet. – Herfra og på grundlag af de kriterier, indicier og vidnesbyrd han har nu (altså middelbare), så rekonstruerer den talende det der var tilfældet på det fortidige tidspunkt.

Ikke-modal perfektum

Overfor den netop omtalte modale perfektum, der i temporal henseende er en fortid, står så hvad nogen har kaldt primær perfektum eller normal perfektum, som er en førtid.

I modsætning til udsagn med præteritum og modal perfektum, der udtrykker hvad der på et bestemt fortidigt tidspunkt (eller tidsrum) skete eller var i gang, så udtrykker udsagn med normal perfektum hvad der er sket *før eller op til* et bestemt tidspunkt, og med mindre andet er angivet (3: et specifikt eller muligt fremtidigt tidspunkt), så er dette tidspunkt lig med taletidspunktet. – Betegnelsen førnutid er således helt dækkende for denne brug af perfektum.

Fra taletidspunktet rettes opmærksomheden bagud, men uden noget afgrænset opmærksomhedsfelt. Taletidspunktet er derfor inkluderet i det opmærksomheden kan rette sig imod. Herved markeres der en direkte forbindelse mellem den førtidige begivenhed og kommunikationssituationen.

Som vi skal se i det følgende kan denne forbindelse imidlertid være af principiel forskellig natur:

enten kan der være tale om at det sagforhold der tales om har direkte konsekvenser på eller op til taletidspunktet;

eller perfektum kan blot markere, at det i den diskurs der foregår på taletidspunktet har interesse eller aktualitet *om* eller *at* den pågældende handling engang har fundet sted.

For at belyse dette i detaljer vil vi i det følgende se på hvilke betydningsimplikationer der kan optræde, når propositionstyper med forskellig aktionsart kombineres med perfektum, og til sammenligning med præteritum.

Det drejer sig jo i første række om modsætningen perfekteve ~ imperfektive konstruktioner, eller sagt på en anden måde om konstruktioner der i tidslig forstand i sig selv er afgrænsede eller uafgrænsede.

Perfektive konstruktioner i perfektum

a. Overgangshandlinger

Overgangshandlinger af typen: *rejse sig, vågne, blive syg/træt, forsvinde, miste noget, finde noget, glemme noget, gå ud, rejse bort* udtrykker jo en overgang fra en tilstand til en anden tilstand. I relation til tidslinjen kan det anskueliggøres på følgende måde:

1.		2.
ligge	rejse sig	stå
være rask	blive syg	være syg
være her	rejse bort	være væk
have noget	miste noget	mangle noget

Sætter vi disse momentane og dermed afgrænsede konstruktioner i præteritum (eller i modal perfektum), så medfører det at opmærksomheden alene retter sig mod et bestemt udsnit af fortiden, og inden for dette synsfelt ligeligt mod de tre faser af overgangshandlingen, tilstand (1.), overgang, tilstand (2.). Men vi får intet at vide om, hvordan det forholder sig nu:

Han rejste sig, da vi kom ind
Peter blev syg efter middagen i går
I torsdags rejste hun til Assens.
De mistede pludselig besindelsen.

Vælger vi derimod udsagn med primær perfektum til disse konstruktioner, så betyder det at begivenheden nu ansues fra taletidspunktet uden noget afgrænset synsfelt, overgangshandling ses som afsluttet og opmærksomheden rettes *i første række* mod den tilstand (2) den har ført til, en tilstand som (i disse eksempler) stadigvæk er gældende på taletidspunktet. Og det er dette tidspunkt (*nu*) der bærer udsagnets tidsmæssige forankring:

Han har rejst sig → Han står op nu.

Peter er blevet syg → Peter er syg nu.

Hun er rejst til Assens → Hun er borte/Hun er i Assens nu.

De har mistet besindelsen → De er uden besindelse nu.

Hvornår tilstand (2) begyndte, altså hvornår overgangshandlingen fandt sted, er i denne sammenhæng irrelevant. I engelsk er det efter sigende slet ikke muligt at bruge perfektum sammen med en specifik angivelse af hvornår handlingen fandt sted (se Davidsen-Nielsen: Tempus i engelsk og dansk. Duplikat 1984).

Helt så restriktive er dansk, norsk og svensk ikke. Som Vannebo gør opmærksom på (s. 213 ff.) er det *ikke* muligt at *indlede* en ytring med et adverbial der angiver en eksakt fortidig tidsfæstelse (*i går, for to år siden, for flere dage siden*) og så fortsætte med primær perfektum. En sådan indledning kræver præteritum. Og man kunne tilføje, at hvis perfektumformen optrådte ville den få betydningen modal perfektum. Det er imidlertid ikke udelukket at kombinere normal perfektum med et sådant adverbial, hvis det er slutstillet eller placeret i centralfeltet. På linje med Otto Jespersen og Noreen, der også har behandlet problemet, betragter Vannebo det så som et overfladefænomen, en efterskikkelse der ikke hører med til perfektumkonstruktionen.

Det er øjensynligt heller ikke alle fortidsmarkeringer der kan bruges i en sådan efterskikkelse. For det første er der ikke tale om absolutte tidsangivelser, men kun deiktiske. Og blandt dem synes det (jf. Vannebo s. 214, note 1) lettere at acceptere adverbialer af typen *for to år siden* end adverbialer som *i går, i forgårs*.

Men fornemmelsen for hvad der kan accepteres er nu temmelig usikker:

Peter er taget til Assens i søndags

Han er rejst til Assens for en måned siden

?Han er rejst til Assens i forrige uge.

Hun er forsvundet for flere uger siden

?Hun er forsvundet i går

Min svoger har mistet hele sin formue for et par måneder siden

?Min svoger har mistet hele sin formue i maj måned.

Men som nævnt: hvad enten der til disse overgangshandlinger i perfektum tilføjes eller ikke tilføjes en adverbial tidsangivelse der markerer hvornår overgangshandlingen fandt sted, så er det karakteristiske for disse udsagn, *at den tilstand overgangshandlingen førte til er gældende på taletidspunktet*.

Betydningsstrukturen i disse eksempler med efterskikket adverbial kan derfor parafraseres på følgende måde:

Nu er hun forsvundet. Det skete for flere uger siden
Nu er Peter flyttet til Jylland. Det skete for to år siden
etc.

Netop dette træk gør det muligt at få øje på en helt anden brug af primær perfektum. Se på følgende eksempler:

Min hund er også forsvundet engang. Den var væk i flere dage.
Min svoger har engang mistet alt hvad han ejede.
Peter er flere gange rejst til Tyskland uden at tage sit pas med.
Jeg har da også af og til tabt tålmodigheden.
Jeg er engang blevet syg af at spise hummer.
Er du nogensinde blevet syg af at spise hummer?
Har du aldrig tabt tålmodigheden?
Er du nogensinde rejst hjemmefra uden at tage dit pas med?

Ved hjælp af *engang*, *flere gange*, *af og til*, *nogensinde*, *aldrig* ophæves den betydningsimplikation som ellers var gældende: at den tilstand overgangshandlingen førte til er tilfældet nu.

Men den generelle karakteristik for primær perfektum gælder også hér: Opmærksomhedens udgangspunkt er taletidspunktet, og det opmærksomheden retter sig imod er ikke et afgrænset tidspunkt eller tidsrum af fortiden, men er alene bestemt af at være *før nu*. På et eller andet tidspunkt (eller på flere) før nu har overgangshandlingen fundet sted.

Forskellen mellem den nu-forankrede »tilstandsperfektum«:

- a) Jeg har tabt tålmodigheden for længe siden
- a) Hunden er forsvundet

og den brug af perfektum vi sidst har talt om:

- b) Har du aldrig tabt tålmodigheden?
- b) Min hund er også forsvundet engang

er altså at i a) har det sagforhold der tales om direkte virkning på taletidspunktet.

- a) Jeg er utålmodig nu
- a) Hunden er væk nu.

I b) eksemplerne markerer perfektum kun at det har interesse på taletidspunktet (i samtalsituationen) *om* eller *at* den pågældende overgangshandling har fundet sted *engang*. Det har aktualitet eller relevans for det der tales om nu.

b. Fuldførelseskonstruktioner

En anden perfektiv konstruktionstype er den der betegner handlinger af en vis varighed, afsluttet med et resultat. Zeno Vendler (se Lyons (1977) s. 711) har kaldt dem accomplishments (fuldførelseskonstruktioner): *at lave et udkast, at male køkkenet, at sy en skjorte, at rette opgaverne, at skrive en artikel etc.*

Disse i sig selv afgrænsede konstruktioner kan skelnes fra de uafgrænsede durative (*at arbejde, at sove, at lede efter noget, at vide*) på at de kan forbindes med varighedsadverbial styret af *på* (*på 5 min., på 3 timer, på en uge*) som svar på, hvor lang tid det tog eller hvor hurtigt det blev gjort.

Det er specielt i forbindelse med eksempler af denne konstruktionstype, at man har talt om, hvorvidt perfektum har en særlig resultativ betydning (se diskussionen hos Vannebo s. 197 ff.).

Som man kan se af følgende eksempelpar:

- a) I går skrev jeg min selvangivelse
- b) Jeg har skrevet min selvangivelse
- a) For nogen tid siden malede Peter køkkenet
- b) Peter har malet køkkenet
- a) Jeg rettede opgaverne i forrige uge
- b) Jeg har rettet opgaverne

så er der både i præteritum- og i perfektumsudsagnene tale om fuldførte handlinger afsluttet med et resultat. Det resultative er altså ikke bundet til perfektum, men er en iboende del af konstruktionstypernes betydning.

Alligevel er det jo rigtigt at resultatet er fremhævet og aktualiseret i eksemplerne. Forskellen mellem a) og b) eksemplerne består jo i en forskellig anskuen af en og samme handling.

Med perfektum er handlingen anskuet fra taletidspunkt, den ses som en nu afsluttet handling og *der fokuseres på det resultat der nu foreligger*.

Med præteritum er der tale om en fortidig anskuen, som indenfor et bestemt udsnit af fortiden retter opmærksomheden ligeligt mod handlingen og dens fuldførelse i et resultat. Hvordan det forholder sig med resultatet nu *udsiges* der intet om. Når de tre præteritumsudsagn nok alligevel kan fortælle noget om situationen *nu*, så skyldes det kommunikative relevanskraav og almindelig omverdensforståelse.

De ovenfor nævnte perfektumeksempler svarer, som man vil forstå, til den nuforankrede brug af perfektum vi talte om i forbindelse med overgangskonstruk-

tioner; og det der blev sagt om muligheden for efterskikket deiktisk tidsadverbial gælder også her. Endvidere er det muligt (og med de samme midler som omtalt tidligere) at ophæve nu-forankringen, så vi får udsagn hvor perfektum alene markerer at det har interesse på taletidspunktet *om* eller *at* den pågældende handling har fundet sted *engang*:

Har du nogensinde skrevet et læserbrev?

Jeg har engang repareret din bil. Nu kan du gøre gengæld.

Jeg er ikke særlig god til det. Men jeg har da engang syet en skjorte.

Durative konstruktioner i perfektum

Durative konstruktioner beskriver en aktivitet eller en tilstand af en eller anden varighed: *at sove, at tale, at spise, at være vågen/syg/træt; at lede efter noget; at vide/mene/tro/kunne noget; at bo/sidde/ligge et sted etc.*

I sig selv er de uafgrænsede, men de kan jo afgrænses ved hjælp af varighedsadv.: *i tre timer, i flere år, længe.*

Optræder disse konstruktioner i udsagn med præteritum (eller med modalperfektum) så retter opmærksomheden sig alene mod et bestemt udsnit af fortiden og det vi får at vide er at den pågældende aktivitet eller tilstand var i gang, ved de adverbialt afgrænsede at den var i gang i det angivne tidsrum.

præt.:

Da jeg traf Peter, ledte han efter sin hund

På det tidspunkt vidste jeg godt, hvad han mente

modalperf.:

Da jeg kom for at træffe Peter, har han nok været ude og lede efter sin hund.

På det tidspunkt har han godt vidst, hvad jeg mente.

I udsagn med primærperfektum kan der imidlertid være en væsentlig forskel på de betydningsimplikationer der viser sig alt efter om den durative konstruktion optræder med eller uden adverbial afgrænsning.

A. Uden adverbial afgrænsning

Når de nøgne durative konstruktioner forbindes med primær perfektum, så får vi alene at vide at aktiviteten eller tilstanden er ophørt eller afsluttet før nu.

a) Børnene har sovet
Formanden har talt

b) Han har elsket hende
Jeg har vidst det

Jeg har ledt efter avisen
Vi har spist
Grethe har været syg
Jeg har været i 'byen

Jeg har kunnet spille klaver
Jørgen har ejet store grunde i Birkerød
Slottet har tilhørt familien Knuth
Jeg har boet i Valby.

Der er ikke – som ved perfekte konstruktioner – en tilstand eller et resultat gældende på taletidspunktet, som gør det muligt ved samme verbalkonstruktion at skelne en klart nu-forankret brug af perfektum fra en perfektumsbrug der blot markerer, at det har interesse i diskursen nu, om eller at den pågældende handling *engang* har været tilfældet.

Men ser vi på eksemplerne ovenfor, så synes alle udsagn under b) at være eksempler på den sidstnævnte brug af perfektum, mens dem under a) kan opfattes som eksempler på den førstnævnte brug. I alle b-eksemplerne kan der uden betydningsændring indsættes et *engang*; i alle a-eksemplerne kan man på samme måde indsætte *lige* (i betydningen for et øjeblik siden, for ganske nylig).

Det hænger formentlig sammen med at de durative konstruktioner under b) er *tilstande* af en mere permanent karakter og varighed⁵⁾, mens a-eksemplerne er *aktiviteter* eller processer af begrænset varighed og af mere *accidentiel* karakter.

I b-eksemplerne bruges perfektum alene for at markere at det har interesse i diskursen, at den pågældende tilstand *engang* har været tilfældet; idet det samtidig impliceres at sådan er det ikke mere nu.

I a-eksemplerne er der tale om en aktivitet afsluttet kort før taletidspunktet, og hvor selve sagforholdet eller det at det nu er overstået har konsekvenser for situationen på taletidspunktet:

Grethe har været syg, så hun tager ikke med.
Jeg har spist, så jeg har ikke lyst til noget.
Jeg har spist, så vi kan godt gå nu.

Hvilke konsekvenser der er tale om kan jo kun afgøres i en konkret kontekst.

Men aktivitet-konstruktioner kan naturligvis også indgå i udsagn hvor perfektum alene markerer interesse i diskursen:

Grethe har { *engang*
af og til } været meget syg.

B. Med adverbial afgrænsning

De durative konstruktioner kan afgrænses enten ved et varighedsadverbial der angiver tidslængden, eller ved at begyndelses- og slutpunkt er markeret.

Han sov	}	i 3 timer
Hun arbejdede		hele ugen
De var syge		længe
Jeg boede der		fra 10 til 4 fra mandag til fredag

I perfektumsudsagn kan det endvidere ske ved alene at angive begyndelsestidspunktet: *fra jeg var 10 år, siden i mandags*.

I det sidste tilfælde vil perfektumsudsagnet altid markere, at den pågældende tilstand eller aktivitet strækker sig helt op til og med taletidspunktet. Der markeres altså ingen afslutning på tilstanden (kun på anskuelsen af den).

Han har været her siden i forgårs

Jeg har vidst det fra jeg var ganske lille

Det er ud fra sådanne eksempler at man har talt om kontinuativ perfektum.

Også når afgrænsningen sker med varighedsadverbier er denne læsning mulig – men ikke altid tvingende.

- Jeg har boet i Klampenborg i 15 år
- Det er en af de livligste tagbrande jeg længe har været med til⁶⁾
- Jeg har vidst det i 3 år
- Hun har ligget i sengen i flere måneder
- Han har talt i 3 timer. Gu' ve' hvornår han holder op.

Mens b og c kun kan opfattes kontinuativt, så er det ikke tvingende for a, d og e.

I en situation hvor emnet Haderslev er i focus, ville jeg f.eks. kunne fortælle:

- Jeg har boet i Haderslev i 6 år. Det var i begyndelsen af 60'erne.
- ₁ Hun har ligget i sengen i flere måneder. Men nu er hun oppe igen.
- ₁ Peter har engang talt uafbrudt i fem timer.

Forskellen mellem disse to former for læsning svarer i nogen grad til det vi allerede har sagt om brugen af primær perfektum: en nu-forankret, hvor ytringens propositionsindhold er gældende på taletidspunktet, overfor en perfektum der alene markerer at det har interesse i samtalsituationen, at det pågældende propositionsindhold har fundet sted *engang*.

Det er om denne sidste brug af perfektum at Aage Hansen (MD III s. 150 f.) skriver: »Hvor også præteritumsformen kan bruges får forbindelsen med *har* undertiden bibetydning af en præstation, noget bemærkelsesværdigt: »Jeg har sgu engang ligget under en Seng en stiv halv Time.« »... og jeg har stået i et Klædeskab« (Wied TK 58).

Efter denne gennemgang af primær perfektum fyldt op som den er med mere eller mindre sterile grammatiske eksempler, kan jeg ikke dy mig for at citere et lille stykke levende sprog hvor primær perfektum blomstrer i al sin variation:

»I min barndom og ungdom har jeg drømt om endeløse skove med mil uden spor af mennesker, men i den modne alder er jeg havnet der hvor jeg blev født: i en forstad med små pyntelige huse på grænsen mellem by og land. Jeg har aldrig villet det sådan, men det har gjort sig af sig selv.«

(H.C. Branner. 1956)

Noter

1. Under udarbejdelsen af dette manuskript er jeg blevet opmærksom på at Östen Dahl i afh. »Tenses and World-states GPTL nr. 6 (1971) fremfører lignende kritiske synspunkter.
2. Se f.eks. Niels Davidsen-Nielsen: *Tempus i moderne engelsk og dansk* (Duplikat 1984).
3. Når sådanne adverbelle, deiktiske tidsangivelser optræder i sætningen er den oplysning præteritums morfem bringer jo redundant.
4. Om afgrænsning af durative konstruktioner, se s. 254 ff.
5. Så vidt jeg kan se er det stort set den samme gruppe som ikke kan forekomme i perfektum med betydningen før-fremtid (om dette, se Vannebo s. 223 f.).
6. Om *længe* i forbindelse med perfektum se ODS XIII 410.

Litteratur

- Branner, H.C. 1956. *Vandringer langs floden*, Gyldendal. Kbh.
- Dahl, Östen. 1971. *Tenses and world-states, Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics, nr. 6.*
- Davidsen-Nielsen, Niels. 1984. *Tempus i moderne engelsk og dansk*. Duplikat, Københavns Universitet.
- Diderichsen, Paul. 1962. *Elementær dansk Grammatik, 3. udg.* Gyldendal, København.
- Falk, Hj. og Torp, A. 1900. *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania.
- Glismann, Otto. 1979. Om vurderende udsagn og emotive prædikater. I: *Nydanske Studier og Almen Kommunikationsteori 10/11*. Akademisk Forlag, København.
- Hansen, Aage. 1967. *Moderne Dansk I-III*. Grafisk Forlag, København.
- Kinnander, Bengt. 1973. Perfektum i »sekundär« använding. I: *Nysvenska Studier*, 1973.
- Lund, Erik. 1958. *Verdenshistorie*. Gyldendal, København.
- Lyons, John. 1977. *Semantics 1-2*. Cambridge University Press.
- Reichenbach, Hans. 1966. *Elements of Symbolic Logic*. New York.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1979. *Tempus og Tidsreferanse. Tidsdeiksis i norsk*. Novus, Oslo.
- Uhrskov, Eva. 1980. Hvad bruges verbets tempusformer til i dansk? I: *Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik*. København.